

ISKANJE MOŽNOSTI ZA PRESTRUKTURIRANJE SOCIALNIH POMOČI

BERNARD STRITIH

Povzetek

Prestrukturiranje družbenih dejavnosti pri nas je del svetovnega procesa spreminjanja iz razvite industrijske družbe v nov način življenja človeštva. Pri tem je pomembno spreminjanje "mikropolitike želje" (Guattari), komunikacijskih načinov med institucijami in skupnostmi, nova podoba družbene kritike z uvajanjem alternativnih modelov. Kot konceptualni model prestrukturiranja je povzeta tipologija socialnih pomoči na osnovi dveh dimenzij: solidarnost-marginalizacija in kolektivizem-individualizem. Po kritiki države blaginje in njenega načina zagotavljanja socialne varnosti so predlagana načela za novo oblikovanje teh dejavnosti: upoštevanje individualnosti in ustvarjanje možnosti za individuacijo, prepletenost sistema, možnost artikulacije lastnih potreb, kot spoznavna osnova pa estetsko-etična paradigma z zavedanjem meja znanosti.

Summary

The restructuring of social services in our country is part of a world process of change from developed industrial society toward a new way of life of mankind. In this process not only change on macro level is important but also the "micropolitics of wish" (Guattari), the restructuring of communications and a dialogue between state institutions and community, the new approach of critique through establishing of alternative models. As a conceptual framework of the restructuring, a typology of social help is cited, containing two dimensions: solidarity-marginalisation and collectivism-individualism. On the basis of critique of the welfare state model, principles for a new development of these services are proposed: appreciation of individuality, creating of possibilities for individuation, transparency of the system, possibilities for the expression of one's own needs. The esthetic-ethical paradigm with the awareness of the limits of science should be the knowledge base of the new approach.

Kritičnost do vsega, kar je še včeraj predstavljalo osnovna načela države socialne blaginje, je le del širšega gibanja, ki naj bi vodilo iz slepe ulice razvite industrijske

ske družbe v nekaj novega, v nekaj, kar nam je še neznano. Vendar v ta "nekaj", kar prihaja, človeštvo stavi svoje upe za preživetje. Ko se je pred leti mudil v Ljubljani francoski psihiater Felix Guattari, eden izmed tistih strokovnjakov, ki utirajo nova pota, ni govoril o kakih specialnih metodah terapevtskega dela, ampak je govoril o potrebi po temeljnih spremembah odnosov med vsemi dejavniki, ki skrbijo za človeka, ko se ta znajde v položaju, v katerem ni sposoben za samostojno "nastopanje na trgu delovne sile" in za lastno reprodukcijo v danih družbenih razmerah. Govoril je o institucijah socialnega varstva in zdravstva, ki predstavljajo uresničevanje temeljnih načel industrijske proizvodnje, in govoril o nujnosti preseganja teh oblik dela oziroma organiziranosti, ki nas sili v reprodukcijo nečesa, čemur niti tisti v "razvitem svetu" ne verjamejo več, tisti narodi, ki pripadajo nerazviti polovici sveta, pa temu še nikoli niso zares verjeli.

Kadar govorimo o neindustrijskem načinu produkcije zdravstvenih, socialnovarstvenih in vzgojnoizobraževalnih storitev, mislimo na razvijanje novih oblik skrbi za človeka, ki bi jih opravljali v takih organizacijskih sestavih, kjer bi kritično pretehtali nekatere vidike, ki so danes videti samoumevni, neproblematični in že vnaprej odločeni. Največ se govori o naslednjih vidikih:

- Katere oblike delitve dela so nujne?
- Vpliv dela na uporabnike in izvajalce.
- Ekonomika posebnih področij družbenih dejavnosti v odnosu do procesov v globalni družbi.
- Spreminjanje vrednotne orientacije ter vrednotnih predstav in sistemov vrednot kot ena od funkcij rasti in samohranitve družbenih struktur.

F. Guattari je napisal: "Različne družbene oblike, ki služijo izvajanju moči, se med seboj dopolnjujejo in podpirajo, zato ne moremo izhajati iz predpostavke, da splošena menjava pripada ekonomski sferi. Iz enakih razlogov lahko rečemo isto za lingvistiko, sociologijo, urbanizem (in tudi

za socialno delo, pedagogiko, psihiatrijo itd.). V resnici so vse ravni med seboj prepletene in nov stil družbenega boja želje nam kaže vsak dan jasneje, da danes ne gre več za to, da bi artikulirali neko "mikroekonomijo", ampak za to, da se lotimo "mikropolitike želje", kot poskusa sprostiti energijo, ki bi bila končno sposobna zaobrtniti družbene in politične strukture; strukturam, ki se - kakor je videti paradoksalno - krepijo tem bolj, kolikor bolj se razkriva njihova disfunkcionalnost, njihova skleroza in njihova absurdnost."

Ob tem navedku je še obsežna opomba: Če proučujemo inflacijo, se ne moremo več zadovoljiti s tem, da rečemo, da je inflacija globalni ekonomski proces. Inflacija ni odvisna samo od razrednega boja in kapitalističnega izkoriščanja ampak prav tako tudi od individualne, družinske, šolske in drugih mikropolitik, ki vodijo v pasivno sprejemanje družbenega raka, ki nastaja iz temeljnih družbenih mehanizmov "proizvodnje zaradi proizvodnje". Boja proti inflaciji prav tako kot boja proti kateremukoli družbenemu pojavu, ki doseže tak obseg, ne bi smeli omejiti na ekonomske ali politične intervencije v običajnem smislu. V tem, kako osrednji nosilci družbene moči ravnaajo z denarjem, je nekaj smešnega: delajo vtis, da se poslužujejo denarja kot magičnega olja, ki povzroča inflacijo, če je preveč redek, če pa je bolj viskozen, povzroča brezposlenost in vpliva na recesijo. Če danes govorimo o zmanjševanju stroškov za socialno politiko in za socialno skrbstvo, to pomeni, da se ne bi smeli omejiti le na razmišljanje o spremembah dejavnosti, s katerimi se vzdržuje socialna varnost.

Našo pozornost moramo usmeriti na tista področja vsakdanjega življenja, ki niso in nikoli ne bodo mogla postati predmet dela družbenih služb, ki pa so povezana s problemi, ki so predmet družbenih služb. Gre za to, da s spremenjenimi načini komuniciranja med družbenimi ustanovami in skupnostnimi strukturami dosežemo premike v samopodobi posameznih sestavin skupnosti, to pa lahko vodi do novih sprememb v komuniciranju in v interakcijah med posameznimi podsistemi

družbe. Na primer: Policija kot sistem za represivno obravnavanje kršitev zakonov, sistem, katerega področje sega od prometa, prestopkov zoper telesno varnost, do zaščite lastnine in varnosti države, ne bo mogla nikoli prodreti v sfero družin in prijateljskih skupin, pa naj še tako pogosto ugotavljamo, da se prav v teh sferah vsakdanjega življenja dogaja marsikaj, kar vpliva na spoštovanje zakonov ali njihovo kršitev. Ravno s tem, da bi se policija odpovedala možnostim prikritega poseganja na ta področja, bi policijske službe izpolnile prvi pogoj za to, da bi stopile v dialog s posameznimi strukturami. V tem dialogu bo zelo verjetno prišlo do sprememb v enem ali drugem podsistemu, do novih oblik komunikacije in morda do takih sprememb v medsebojnih interakcijah, ki jih nismo mogli niti slutiti. Na kratko bi lahko rekli: kakor hitro se odpovemo starim pogledom na "želje ljudi po kršitvi zakonov", se odpre nov, še neznan prostor medsebojne komunikacije, s čimer pa nastanejo možnosti sprememb "mikropolitike želje". Ljudje v socialno zapostavljenih naseljih se morda zavejo problemov skupne varnosti in za tem obzorjem odkrijejo nove pozitivne skupne cilje.

V novejši literaturi o socialni politiki se veliko piše o potrebi po novih oblikah dela na področju načrtovanja družine. Lahko bi navedli dolgo vrsto primerov, ko so strokovni posegi na to področje ostali povsem neučinkoviti ali pa so imeli celo obratne posledice od zaželenih. Vedno bolj postaja jasno, da mora država oziroma družba iskati povsem nove poti; da morajo družbene službe najprej odkriti partnerje v komunikacijskem procesu, priznati tem partnerjem njihovo imanentno pravico do obstoja in do pozitivne samopodobe, potem pa lahko pride do interakcije, ki bo vodila do večanja prostora za svobodno odločanje ljudi v njihovih odnosnih sistemih.

S tem v zvezi prihaja tudi do sprememb v institucijah in strokovnih službah. Strokovnjaki in delavci v administraciji se vse pogosteje sprašujejo o mejah uspešnosti oziroma o dosegu običajnih delovnih postopkov. Strokovne službe in

birokratska hierarhična struktura upravljanja se vse bolj neizogibno srečujejo s posledicami svojega delovanja v daljših časovnih razdobjih in na različnih ravneh, nič več se ni mogoče izogniti vprašanjem odgovornosti za negativne stranske učinke, ki nastajajo povsod tam, kjer povečevanje strokovnih in družbenih intervencij vpliva na zmanjševanje občutka skupne odgovornosti v družinah in v lokalnih skupnostih ter na ukinjanje različnih oblik medsebojne pomoči in konstruktivne socialne kontrole. Poleg teh problemov se odpirajo vprašanja negativnih vzratnih učinkov neproduktivnega dela na ustanove same: nebrzdana rast birokratskih struktur; razvijanje novih strokovnih jezikov, ki služijo predvsem zapiranju strokovnjakov v lastni krog; psihosocialni patološki pojavi in nove oblike kriminala med delavci strokovnih služb itd. Vzratni učinek novih iskanj na strokovne službe lahko vidimo v prizadevanjih po razvijanju takih oblik skrbi za ljudi (za otroke; za odrasle osebe, ki niso sposobne za samostojno življenje in delo; za družine v kritičnih obdobjih in za družine, kjer se pokažejo notranja protislovja, ki ogrožajo njihove člane; za stare ljudi itd.), ki bi omogočile preseganje vseh nepotrebnih oblik delitve dela; ki bi omogočile čim večjo stopnjo samopomoči in medsebojne pomoči uporabnikov socialnovarstvenih storitev, ki bi blažile negativne posledice stigmatizacije in marginalizacije. Poseben poudarek pripisujejo vplivu določenih dejavnosti na atomizacijo določenih skupnostnih podsistemov - nove oblike dela naj bi omogočale nastajanje novih oblik medčloveške povezanosti in nastajanje dialoga med ljudmi in med sestavnimi deli skupnosti, za katere se je doslej mislilo, da dialog ni možen, ker so eni na višji izobrazbeni, civilizacijski in psihološki ravni kot drugi (npr. dialog s skupinami Romov, z duševno manjrazvitimi ljudmi pod skrbništvom, z duševnimi bolniki, z družbami mladostnikov, s starimi ljudmi itd.).

V zadnjih dvajsetih letih je prišlo do velikih sprememb v sami naravi kritičnega odnosa do obstoječih ustanov in do

učinkovitosti raznih oblik strokovnega dela in tudi do sprememb v vizijah o možnih ciljnih iskanj. T.im. "kritična generacija" leta 1968 se je postavljala na stališče marksizma in zanikovala obstoječa politična razmerja, vključno s privatno lastnino proizvodjalnih sredstev. Socialni problemi, problemi duševno bolnih, problemi mladine in drugi naj bi predstavljali le obliko razrednega konflikta. Kritika strokovnih dejavnosti in ustanov je bila zato usmerjena predvsem na ukinjanje teh ustanov. Odločilnega pomena za današnje razmere in iskanje v svetu je dejstvo, da kritična generacija ni bila uničena ali radikalno zatrta, ampak da so posamezne skupine in posamezni avtorji dobili možnost razvijanja alternativnih modelov. Ko so včerajšnji kritiki dobili možnost ustanavljanja alternativnih vzgojnoizobraževalnih, psihiatričnih in socialnovarstvenih dejavnosti, so izgubili možnost kritike družbenega sistema iz umišljene zunajsistemske pozicije. O miselnem obratu, ki so ga doživeli mnogi kritiki, govori npr. Basaglia, ko meni, naj se v psihiatrični dejavnosti ustvari take razmere, v katerih bo lahko vsaka skupina artikulirala svoje potrebe in kjer bo vsak človek imel besedo pri uveljavljanju lastnih človeških pravic. Se pravi, da avtor odreka katerikoli skupini osebja, da bi se postavljala kot zastopnik potreb in pravic duševnih bolnikov, hkrati pa omalovažuje potrebo po artikuliranju lastnih potreb, zlasti potrebe po kreativnem delu, ki ustreza humanim vrednotam. Izkušnje alternativnih dejavnosti so omogočile oblikovanje novih kriterijev za kritiko in za ugotavljanje kvalitete storitev. Poleg vpliva dejavnosti na uporabnike je vse pomembnejši kriterij vpliv dejavnosti na izvajalce same. Poleg kriterija ekonomičnosti se pojavlja vrsta ekosocialnih kriterijev, ki omogočajo ugotavljanje oddaljenih ekonomskih in delovnih učinkov, poseben pomen pa se pripisuje odkrivanju novih virov. V slepi ulici, v kateri so se znašle mnoge stroke in družbene službe, nihče več ne pričakuje novih delovnih načinov ali "receptov" z univerzalno uporabnostjo. Danes so iskanja usmerjena v to, kako namesto

množične produkcije socialnovarstvenih storitev, ki je ustrezala industrijskemu načinu mišljenja, najti nove načine, ki bi bolj ustrezali zahtevam našega časa. V našem času se večkrat zadovoljujemo z eksemplaričnimi primeri drugačnega delovanja oziroma drugačne produkcije uslug socialnega varstva. Verjetno bodo tako v blagovni produkciji kot v produkciji zdravstvenih, vzgojnoizobraževalnih in socialnoskrbstvenih storitev še dolgo vztrajali t.im. industrijski delovni postopki, vendar je pomembno, da se na "skupnem tržišču" pojavijo tudi nove alternativne oblike dela. Nova gibanja opuščajo dualistično gledanje na stopke in sredstva socialnega varstva na eni strani ter na cilje, to je socialno blaginjo na drugi. Gre za iskanje novih virov pri samih ljudeh, ki so potrebni pomoči, vendar se hkrati goji kritičnost do skritih oblik izkoriščanja, ki je lahko ekonomsko, kulturno, politično-ekološko itd. Medtem ko se s t.im. industrijskimi oblikami socialnega varstva dogajajo usodni paradoksalni preobrati (npr.: veliko denarja omogoča skromno preživljanje množice, hkrati pa ustvarja neobvladljive vzgojne, urbanistične, ekološke in druge probleme), kaže, da novi pristopi pogosto sprožijo obratne procese: izboljšanje socialne varnosti pomeni tudi izboljšanje kulturne ravni, nastanek novih oblik proizvodnje itd. Zanimivo je tudi, da novi načini socialnih pomoči sploh niso tako novi in se pojavljajo tudi v nerazvitih predelih sveta.

Nove oblike socialne pomoči se večinoma razvijajo precej drugače, kot so nastajale socialne dejavnosti v preteklosti. Dosedanji način je bil večinoma tak, da so izjemni posamezniki, ki so prihajali v stik z množičnimi boleznimi, umiranjem in bedo, ustvarjali nove ideje in predstave o bratstvu, o potrebi po vseobsegajoči humanistični etiki, o ekonomskih in političnih koristih, ki bi nastale iz večje socialne blaginje zapostavljenih ljudi itd. Iz takih pobud so nastajala gibanja, ki so večinoma zajela nižje sloje bogatih, ki so omogočila zbiranje znatnih sredstev in ustanavljanje raznih oblik pomoči. Socialno skrbstvo v razvitih deželah se

je razvijalo kakih dvesto let v procesu, ki je bil vseskozi protisloven in ki je imel značilnosti dialoga med vsemi nosilci družbene moči. Rezultat tega procesa niso le številne ustanove socialnega skrbstva ter doktrina države socialne blaginje, dosežek tega procesa je tudi socialno-politična kultura, ki predstavlja poseben moment politične kohezivnosti. Zato ni čudno, da danes niti desno niti levo usmerjene vlade zahodnih držav ne upajo resneje ogroziti obstoječega sistema socialne varnosti, kljub mnogim kritikam, ki jih je bil deležen.

Kot primer navajam stališča, ki jih je leta 1988 izdelala posebna delovna skupina holandske vlade kot osnovo za razpravo o novih strateških usmeritvah socialne politike.

- Država socialne blaginje s svojimi mehanizmi za zagotavljanje socialne varnosti pospešuje atomizacijo družbe.

- Ljudje zanemarjajo tiste sposobnosti in tiste kulturne vrednote, ki bi jim omogočale medsebojno solidarno pomoč.

- Država kot glavni vir socialne varnosti širi svoje funkcije in kontrolo na vsa področja življenja.

- Zanemarjeni so nekateri viri za zagotavljanje socialne varnosti, državni izdatki za to področje stalno rastejo.

- Negativni vplivi na trg delovne sile. Množice delavcev iz nižjih dohodkovnih kategorij izstopajo iz konkurenčnega boja na trgu delovne sile in iz boja za izboljšanje delovnih razmer ter se zatekajo v navidez ugodnejši status breposelnih oziroma socialnih podpirancev. S tem se ustvarja praznina, ki jo zapolnjujejo delavci iz drugih dežel, ki pa po drugi strani povečujejo izdatke za socialno varstvo. Masovni odliv delavstva iz dežel v razvoju ni koristen niti za dežele v razvoju same niti za razvite države. Nasprotno, v enih so priča odhajanju najbolj mobilnih posameznikov in družin, medtem ko se v razvitih deželah-sprejemnicah tuje delovne sile ustvarjajo številni konflikti, ki jih konzervativne politične sile izrabljajo kot povod za krepitve represije.

- Rastoči izdatki za socialno varnost bremenijo davkopla-

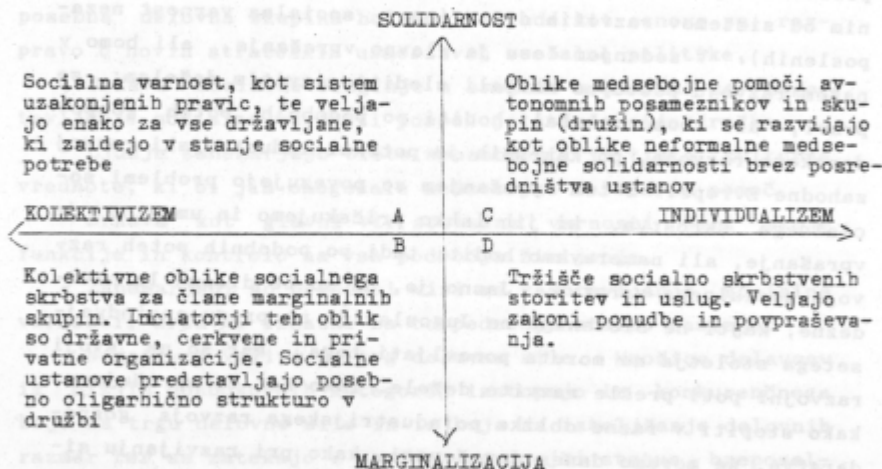

čevalce in iz proizvodne sfere družbe odtegujejo kapital, ki bi sicer lahko omogočil inovativne projekte.

Gotovo je, da se niti Slovenija niti Jugoslavija ne moreta primerjati s sistemi socialne varnosti razvitih zahodnih držav. Menim, da so naše dileme v sedanosti bistveno drugačne, kot so problemi socialne varnosti razvitih držav Evrope in Amerike. Čeprav so pri nas nekateri segmenti socialnega skrbstva tako razviti, da se lahko primerjamo z najrazvitejšimi deželami (npr. domsko varstvo ostarelih), pa drugi segmenti zaenkrat še temeljijo na povsem drugačnih družbenopolitičnih predpostavkah in nikakor niso primerljivi z nobenim od sistemov razvitih držav (npr. socialna varnost nezaposlenih). V sedanjem času je glavno vprašanje, ali bomo v našem razvoju postopno skušali slediti razvitim deželam; se pravi, ali bomo skušali hoditi po podobnih poteh gospodarskega razvoja, po kakršnih je potekal industrijski razvoj zahodne Evrope. S tem vprašanjem se povezujejo problemi socialnega skrbstva, ki jih lahko pričakujemo in umestno je vprašanje, ali nameravamo hoditi tudi po podobnih poteh razvoja socialnega varstva. Jasno je, da so te dileme le navidezne, kajti ne Slovenija ne Jugoslavija na pragu enaindvajsetega stoletja ne moreta ponavljati tega, kar so na svoji razvojni poti prešle razvite dežele. Tako kot se sprašujemo, kako stopiti v razne oblike poindustrijskega razvoja gospodarstva, se moramo danes spraševati, kako pri razvijanju sistema socialne varnosti v čimvečji meri upoštevati izkušnje in načine mišljenja najbolj razvitih držav. Pri tem ni problem le materialna revščina in nerazvitost, ampak je problem tudi zaostala miselnost in preprosta logika naših ljudi, ko razmišljajo o posameznikih in skupinah ljudi, ki potrebujejo socialno pomoč.

Holandska delovna skupina je iskala način, kako postaviti različne oblike socialnega skrbstva v prostorsko matriko, z jasnimi logično-jezikovnimi oznakami. Tak poskus lahko pomeni približanje možnosti razlikovanja med različnimi oblikami socialnega skrbstva in hkrati nudi možnost neizključujočega

govora o različnih oblikah, ki jih srečujemo v današnjem svetu. Taka matrika ima lahko velik praktičen pomen tako za celovito prikazovanje stanja kot za oblikovanje razvojnih konceptov. Različne obstoječe oblike socialnoskrbstvenih pomoči lahko razmestimo v prostoru, ki ga označujeta osnovni dve dimenziji oziroma kontinuuma, ki se razprostirata med zamišljenimi poli: solidarnost-marginalizacija in kolektivizem-individualizacija. Če prikažemo en kontinuum na abscisni osi in drugega na ordinatni, dobimo naslednjo prostorsko shemo:

Ko primerjamo zgornjo shemo s političnimi programi in koncepti razvitih držav Evrope in Amerike, potem vidimo, da tiste oblike socialnega skrbstva, ki smo jih razvrstili v prostor C, bolj ustrezajo klerikalnim pogledom na svet. Kaže, kot da je preko dobredelnih ustanov možno uresničevati ideale krščanske skupnosti v okvirih razvite kapitalistične države. Prostor D v večji meri ustreza ideologiji liberalne politike, za katero razne oblike kolektivizma predstavljajo

predvsem oviro pri uveljavljanju principa svobodne konkurence na različnih tržiščih. Člani omenjene holandske komisije menijo, da je ideologija in praksa t. im. držav socialne blaginje tisto, kar ustreza prostoru A. Po njihovem mnenju se ta politična doktrina ni razvila kot pozitiven dosežek katere od političnih strank, npr. socialistov ali sindikalno organiziranih delavcev, ampak se je uveljavila kot edino možen političen kompromis v svetovni gospodarski krizi tridesetih let tega stoletja. Posledica tega je bila, da so se v polpretekli dobi najbolj uveljavila ravno tista pojmovanja in tiste prakse, ki bi jih lahko umestili v prostor A. Zaradi navedenih "problematičnih učinkov" tega danes prevladujočega tipa socialne politike se kaže nuja po ponovni spremembi temeljnih strateških usmeritev. Smeri iskanj so na naslednji shemi onačene s puščicami, ki iz prostora A kažejo v vse tri ostale prostore.

Avtorji osnutka novih strateških usmeritev so dejavnosti socialnega skrbstva v vseh štirih sferah opredelili glede na sledeče bistvene kategorije:

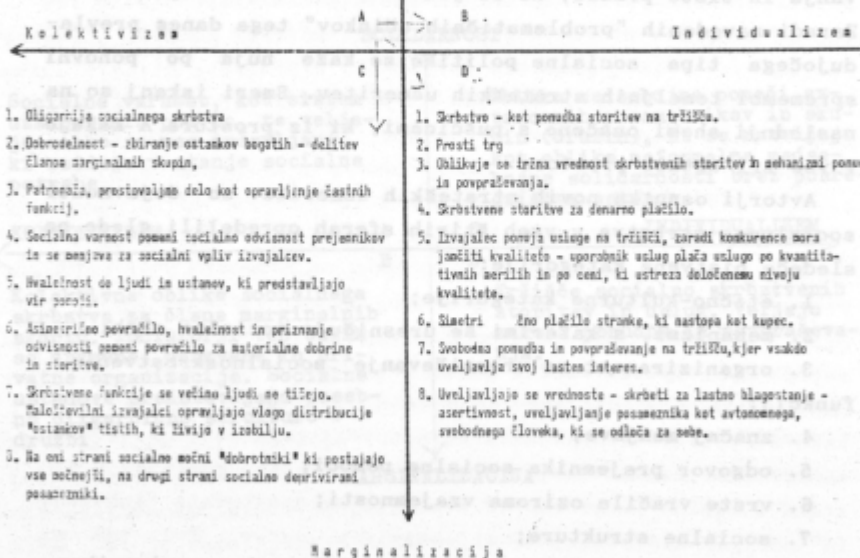
1. etično-kulturne kategorije;
2. mehanizmi, s katerimi se uresničuje socialna skrb;
3. organiziranost za uresničevanje socialnoskrbstvenih funkcij;
4. značaj menjave;
5. odgovor prejemnika socialne pomoči;
6. vrste vračila oziroma vzajemnosti;
7. socialne strukture;
8. vpliv na človeški karakter izvajalcev in prejemnikov pomoči.

Gornja shema je lahko koristna pri razmišljanjih o različnih možnih konceptih socialnih pomoči; avtorjem je uspelo ustvariti dovolj širok okvir, v katerega lahko umestimo zelo različne oblike socialnovarstvenih dejavnosti. Notranja struktura štirih polj nas sili v celovito razmišljanje o pristopiti k oblikovanju konceptov, ki bodo upoštevali vse

Solidarnost

1. Ideali države socialnega blagostanja
2. Pravice za zasedba zagotavljanje
3. Institucije socialnega skrbstva
4. Socialna varnost kot pravica, ki je sprejeljena pretežno kvantitativno.
5. Pravice ima do določenih dejstev
6. Ž izvajalec posoli sea v sinetričnem odnosu - sinetriji je sadkirano - vračilo je lojalnost do državne kontrole.
7. Enost vseh prebivalcev
8. Pravičnost brezinega sehanizma vzbija nlepo lojalnost.

1. Skrbstvo kot sestavina skupnega življenja
2. Medsebojna človeška skrb - iznazuje v prevzemanju skrbstvenih funkcij s človeštvu znakom.
3. Iznajova storitev in naturalnih dobrin
4. Prevzema skrbstvene funkcije v odnosu do druge družine ali sočloveka in ž gotovostjo lahko predvidia, da si bo skrb vrnjena po svojih potebah.
5. Ke boš ti potreboval pomoč, ti boe povrnil, ker si ni pozagal.
6. Sinetrično povračilo - povračilo je ekvivalentno.
7. Vsak član skupnosti skrbi za sebe in za druge.
8. Skrbstvena lojalnost drug do drugega, kot kultivirana oblika individualne avtonomnosti.

temeljnih moralno-etičnih, ekosocialnih, ekonomskih in socialnopolitičnih predpostavkah. Pri tem razmišljanju je pomembno, da ne dajemo prednosti katerikoli od navedenih vidikov pred drugimi. Če zanemarimo katerikoli vidik, lahko zanesljivo pričakujemo, da se bodo negativni povratni učinki pokazali ravno na področju, ki je bilo navidez precenjeno. Npr.: Če ne upoštevamo realne porazdelitve politične moči in interesov, morda s kakim manevrom lahko uveljavimo koncept z največjimi etično-humanističnimi aspiracijami. A ravno realna razporeditev politične moči bo pri izvajanju takega koncepta po vsej verjetnosti vplivala na tako izkrivljeno upoštevaje etičnih kategorij, da se bo koncept lahko spremenil v nekaj zlaganega, kar se prav lahko pokaže kot sistem, ki ne le, da ne deluje v skladu s predpostavljenimi etičnimi normami, ampak hkrati tudi onemogoča dialog o potrebi po minimalnih etičnih standardih.

Pri konceptualnem odločanju, ki naj bi predstavljalo izhodišče pravnega urejanja področja socialnega varstva, bi morali najprej temeljito kritično oceniti vsak poseben vidik predlaganih rešitev. Odločitev pa ne moremo sprejemati na osnovi tehtanja različnih vidikov, ampak tako da dobljene informacije uporabimo na višji, se pravi abstraktnejši ravni. To je možno izvesti tako, da izdelamo poskusne scenarije ali sheme sistemskih mehanizmov, ki jih je možno oceniti glede na to, kako se vključujejo v globalne scenarije razvoja. Na tej ravni proučevanja konceptualnih odločitev se bo praviloma pokazalo, da so potrebne dodatne korekture glede na scenarije gospodarskega, kulturnega in političnega razvoja; hkrati pa bodo scenariji zdravstva, vzgoje in izobraževanja zelo verjetno zahtevali določene preureditve drugih scenarijev. Medtem ko je v polpretekli dobi narekovala temeljne usmeritve predvsem politična avantgarda s sklicevanjem na oddaljene cilje prehoda v "družbo svobodnih proizvajalcev", morajo danes vodilne politične sile v sodelovanju s strokovnimi institucijami in nosilci državnih funkcij pristopiti k oblikovanju konceptov, ki bodo upoštevali vse

obstoječe potencialne naše družbe in bodo delovali v smislu sistemske integracije na vseh ravneh.

Pri tem se sklicujem zlasti na teoretska razmišljanja M. Mead in G. Batesona, ki sta v takratnih metodah razvojnega načrtovanja v industrijsko razvitem svetu, zlasti pa v ZDA videla zlasti tele pomanjkljivosti:

- Ločevanje sredstev in ciljev kaj lahko pripelje do zamenjavanja enega z drugim; možno je razlikovati med obojim, vendar je to vedno le hipotetično; sredstva so vedno del ciljev in cilji so vedno del sredstev.

- Ločevanje med načrtovalcem in načrtom prav tako ni možno; načrtovalec si mora vedno znova postavljati vprašanje, kako je on sam udeležen v načrtu.

- Kadarkoli skušamo z načrtovanjem maksimizirati eno spremenljivko, bodo na različnih ravneh sistema verjetno nastopile spremembe, ki jih ne bo možno kontrolirati.

- Pri načrtovanju za bodočnost naj bi razmišljali v pojmih sedanjosti. Nevarno je, da z novoskovanimi pojmi zgubimo pregled nad dogajanjem in da v imenu "bodočnosti", v kateri bodo zavladata nove razmere, kakršne že danes "naznanjajo novi pojmi", zanemarimo negovanje in vzdrževanje sestavin ali podsistemov, ki so vitalnega pomena za obstoj ekosistemov.

Če se z upoštevanjem navedenih premislekov ponovno ozremo na gornjo shemo socialnih pomoči, lahko izvedemo tele zaključke:

- Vse dejavnosti socialnega varstva lahko poskusno umerimo v gornjo shemo. Ta postopek omogoča jasnejše postavljanje hipotez o sistemskih vplivih posamezne dejavnosti.

- Podatke o pomanjkljivostih v dosedanjem delovanju posameznih služb lahko vzporejamo s hipotezami o sistemskih - ekosocialnih vplivih dejavnosti v posameznih delih matrike.

- V zvezi z nezadovoljivimi rešitvami določenih potreb ljudi oziroma posameznih skupin lahko predvidimo uvajanje novih dejavnosti, ki bi v bodočnosti lahko razbremenile obstoječe oblike delovanja in organiziranosti ustanov in ne-

formalnih nosilcev socialnovarstvenih funkcij.

- Pri prestrukturiranju delovanja ustanov so možne različne strategije: največkrat se govori o deregulaciji obstoječega sistema; o privatizaciji in prenašanju določenih dejavnosti iz institucij, o krčenju programov in o racionalizaciji delovanja mreže socialnih služb ter o privatizaciji, kar zlasti pomeni prenašanje določenih funkcij z državnih ustanov na različne organizacije pa tudi na privatna podjetja, ki opravljajo različne dejavnosti od nege bolnih in onemoglih do nudenja možnosti nastanitve v stanovanjskih skupnostih; največ teh funkcij pa se dotika družine in otrok.

- Čeprav navedene strategije težijo k temu, da se reformirajo velike in drage državne ustanove, država v nobenem primeru ne more izpustiti iz rok funkcij zagotavljanja živiljenjskega minimuma. Minimalne živiljenjske pogoje zagotavlja na tehnično čimbolj enostaven način in v tako skromnem obsegu, da so te oblike pomoči večinoma nepriljubljene.

- Država ohranja nadzorne in kontrolne funkcije; humanitarne organizacije in društva pa praviloma nastopajo kot nosilci iniciativ za boljše in učinkovitejše programe, ki se praviloma uresničujejo s tem, da se angažirajo tudi privatna sredstva in pobude za prostovoljno delo. Na ta način nastaja mreža izvajalcev socialnega varstva, ki jo sestavljajo številne majhne celote z različnimi kulturnimi in strokovnimi obeležji. V središčih teh celot so praviloma ljudje, ki imajo nekaj značilnosti karizmatičnih vodij. Meje teh sistemov so večkrat zelo fleksibilne (ni težko priti niti noter niti ven - komunikacija z okoljem je dobra) vendar so meje vedno jasne.

- Verjetno se tudi mi ne bomo mogli izogniti nujnosti prestrukturiranja mnogih socialnih dejavnosti in pri tem bomo morda lahko koristno uporabili tudi kakšne tuje izkušnje. Verjetno je v sedanjem trenutku glavna ovira strah pred negotovostjo. Družba naj bi zato jasno opredelila tiste standarde, ki naj bi zagotavljali možnost preživetja vsakemu

človeku. Na ta način bi se zmanjšal strah pri uporabnikih socialnega varstva. Potem bi bilo možno v ustanovah začeti z iskanjem inovativnih idej za nove dejavnosti, s katerimi bi lahko pridobili sredstva občanov in ki bi nudile morda tudi nova delovna mesta. Obstoječe službe bi se morale verjetno preoblikovati tako, da bi lahko v večji meri prevzemale funkcije organizatorjev, pospeševalcev usposabljanja občanov in supervizijskega nadzora nad različnimi dejavnostmi, ki se bodo morda pričele razvijati.

Če se vrnem na izhodišče razmišljanja, bi celoto lahko povzel v nekaj mislih. Današnje kritike očitajo modelu države blaginje naslednje: 1. da je to drag in razsipen model zagotavljanja socialne varnosti, 2. da se je serijska produkcija storitev socialnega varstva uveljavila s pomočjo državnega financiranja, 3. da model države socialne blaginje predstavlja nekakšno obliko zgodovinskega kompromisa, ki je nastal v krizi tridesetih let in dejansko ne ustreza vizijam nobene politične sile, 4. da je birokratizacija socialnih dejavnosti imanentna značilnost sistema, 5. da so storitve ustanov socialnega varstva za posameznike sicer cenene a nekvalitetne, 6. da uveljavljanje načel države socialne blaginje vpliva na atomizacijo družbe, poamezni ljudje postajajo delci brezimne množice brez možnosti razvijanja lastne identitete in brez možnosti vplivanja na lastno usodo.

Poudarjanje ekonomskega vidika največkrat pomeni, da se politiki zatekajo v jezik, za katerega so volilci dovzetni. Dejansko krčenje stroškov največkrat ne pomeni zmanjševanja tistih sredstev, ki jih pri nas imenujemo skupna poraba. Gre za to, da bi ustvarili razmere, v katerih ljudje ne bi trošili denarja le za tehnične dobrine in t.im. standard, ampak bodo imeli možnost trošiti večji del sredstev kot doslej za kvalitetne storitve socialnega varstva. V zvezi z zagotavljanjem kvalitetnih uslug socialnega varstva srečujemo številne nejasnosti in protislovja; pa vendar se vse bolj jasno kažejo nekatere značilnosti: 1. Te dejavnosti naj ne bi zapostavljale človekove individualnosti, ampak naj bi omogo-

čale procese notranje rasti posameznika in njegovo individualizacijo, 2. dejavnosti naj bi se dogajale v družbenem prostoru, ki je organiziran na tak način, da se ukinja prostor za hierarhično manipulacijo; namesto tega pa se vzpostavljajo pregledni sistemi, ki živijo in delujejo v skladu z načeli, ki jih je M. Mead imenovala "kibernetika kibernetike", ali ki jih F. Guattari opisuje pod principom "singularizacije" ali G. Ammon kot skupine s konstruktivnim socialnoenergetskim potencialom. 3. Pojem kvalitete življenja se povezuje z možnostmi artikulacije lastnih potreb vsakega človeka in z delom za odkrivanje ter oblikovanje kreativnih oblik socialnega življenja. 4. Vsa navedena iskanja niso pomembna le kot oblika humanizacije družbenih služb, ampak naj bi pomenila korak k humanizaciji družbe. 5. Pogosto srečamo mišljenje, naj bi dosedanjo znanstveno paradigmo nadomestila estetsko-etična paradigma, naj bi odpirali možnosti za epistemološki premik. V zvezi s temi stališči je treba poudariti, da to ne pomeni opuščanja prizadevanj po znanstvenem spoznanju; gre le za to, da vsaka znanost jasno in odgovorno opredeli svoje meje in si ponovno pridobimo spoštljiv odnos do celot, ki jih ne moremo niti doumeti in še manj obvladati z orodji redukcionistične znanosti. Celoto lahko vidimo v njeni bogati kompleksnosti in enkratnosti le skozi prizmo estetsko-etične paradigme, ki omogoča ustvarjalno afirmacijo bivanjskih kvalitete.

Vprašanje je, kako se bomo soočili z izzivi in zahtevami novega sveta, ki se rojeva.

LITERATURA

- Ammon, G., Handbuch der dynamischen Psychiatrie, Ernst Reinhardt Verl., München 1979
- Bateson, G., Steps to an ecology of mind, Ballantine Books, New York 1985
- Braunschweig, H.-J., Was gehen europäische Sozialcharta und EG uns Sozialarbeiterinnen an, Sozialarbeit, 1988, 7-8

Guattari, F., Shizoanalize und Wunschenergie, Verlag Impuls Bielefeld

M. Ueli, Auf dem Wege für Selbsthilfegesellschaft, Sozialarbeit, 1988, 7-8

Bernard Stritih, diplomirani psiholog, višji predavatelj, Višja šola za socialne delavce, Šaranovičeva 5, 61000 Ljubljana.